

Müzəffər Ağazadə

Respublikanın əməkdar hüquqşünası

**EHTİYATSIZLIQDAN SAĞLAMLIĞA AZ AĞIR
ZƏRƏR VURMA CİNAYƏT MƏSULİYYƏTİNƏ
SƏBƏB OLMALIDIRMI?**

Etiraf etmək lazımdır ki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurma ilə nəticələnən əməllərlə bağlı normalar cinayət qanunvericiliyində ən çox mübahisə doğuran normalardandır. Bu fikir həm belə əməllər üçün qanunda cinayət məsuliyyəti müəyyən edilməsi, həm də nəzərdə tutulan cəzaların növləri və hədləri məsələlərinə aiddir.

Məsələn, elə ondan götürək ki, ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır və ya ağır zərər vurmadan bəhs edən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 131-ci maddəsi öz strukturuna görə iki hissədən ibarətdir. CM-nin 131.1-ci maddəsi ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır, 131.2-ci maddəsi isə ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa ağır zərər vurmaq üstündə məsuliyyətdən bəhs edir. Buna baxmayaraq həm 131.1-ci, həm də 131.2-ci maddələrin sanksiyalarında eyni cəza - ən çoxu 6 ayadək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur. Belə çıxır ki, ehtiyatsızlıqdan baş verən əməl nəticəsində zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır, yaxud ağır zərər dəyməsinin cəza təyini zamanı heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Aydın deyildir ki, zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır, yaxud ağır zərər vurulması eyni sanksiya ilə əhatələnəcəkdir, bu cinayətlərin obyektiv cəhəti üçün niyə bir dispoziya deyil, iki dispoziya müəyyən edilmişdir. Halbuki CM-nin bir çox maddələrinin dispoziyasında əməlin zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərərə səbəb olması bir yerdə verilir və məhkəmələr cəza təyini zamanı zərərin dərəcəsini nəzərə almalı olurlar. Bu növ əməllərə görə qanundakı başqa bir uyğunsuzluğa diqqət yetirək. Məntiqə və cinayət-hüquq nəzəriyyəsinə görə eyni nəticəli ictimai-təhlükəli əməlin (cinayətin) subyektiv cəhətdən qəsdən törədilməsi belə əməlin ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə daha ağır məsuliyyətə səbəb olmalıdır. Lakin CM-nin ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulması ilə bağlı normalarında bu prinsip pozulmuşdur. Belə ki, CM-nin 127-ci maddəsində ağırlaşdırıcı tövsifedici əlamətlər (məsələn, zərərvurmanın xüsusi amansızlıqla, və ya ümumi təhlükəli üsulla, yaxud zərərçəkmişin orqanlarından istifadə edilməsi məqsədilə törədilməsi və.s.) olmadan zərərçəkmişin sağlamlığına qəsdən az ağır zərər yetirilməsi təqsirkarın 2 ilədk müddətdə islah işlərinə və ya 2 ilədk müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məruz qalması ilə nəticələnə bilər. CM-nin 262.1, 263.1, 263-1.1, 266.1, 268.1 və 351.1-ci maddələri ilə nəzərdə tutulan əməllər isə ehtiyatsızlıq üzündən zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulması ilə əlaqədar məsuliyyətdən bəhs edir. Ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə baxmayaraq bu maddələrlə də ya qəsdən törədilən cinayətlər üçün nəzərdə tutulan qədər (2 ilədk müddətə azadlıqdan məhrum etmə), bəzi hallardan isə hətta daha ağır - 3 ilədk müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur. (Məsələn, 263-1.1, 263-1.2, 351.1-ci maddələr). Nəzərə alınsa ki, eyni əməllərin zərərçəkmişin sağlamlığına ağır zərər yetirməsinə səbəb olması da CM-nin 263.1-1-ci maddəsi ilə ən çoxu 3 il azadlıqdan məhrum etmə ilə nəticələnir, uyğunsuzluq göz qabağındadır. Üstəlik yol hərəkəti və nəqliyyatın istismarı qaydalarının pozulması eyni zamanda təqsirkarın 2 ildən 4 ilədk müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməsinə də səbəb olur. Həm də bu növ əlavə cəza mütləq tətbiq edilməlidir.

Çünki başqa analoji cinayətlərdən fərqli olaraq belə əməllərə görə əlavə cəzanın verilməsi barədəki sanksiya imperativ xarakter daşıyır.

Maraqlı burasındadır ki, cinayət qanunvericiliyində eyni nəticəyə səbəb olan əməllərin qəsdən, yaxud ehtiyatsızlıq üzündən törədilməsinin təqsirkara təyin olunan cəzaya təsir etməməsi kimi anlaşılmaz normalar yalnız zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır dərəcəli zərər dəyməsi hallarına aiddir. Zərərçəkmişə daha ağır xəsarət yetirilməsi hallarında isə əməlin qəsdən və ya ehtiyatsızlıq üzündən törədilməsindən asılı olaraq qanunvericilikdə biri - digərindən xeyli dərəcədə fərqlənən cəzalar nəzərdə tutulur. Məsələn, zərərçəkmişə ehtiyatsızlıq üzündən ağır xəsarət yetirilməsi 6 ayadək müddətə (CM-nin 131.2-ci maddəsi), eyni əməllərin qəsdən törədilməsi hallarında isə 3 ildən 8 ilədək müddətə (CM-nin 126.1.2-ci maddəsi) azadlıqdan məhrumetmə cəzasına səbəb olur. Yaxud, ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə CM-nin 124-cü maddəsi ilə ən çoxu 3 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulduğu halda, qəsdən adam öldürməyə görə CM-nin 120.1-ci maddəsi ilə 14 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulur. Ehtiyatsızlıqdan törədilən əməllər üçün eyni nəticəli qəsdən törədilən əməllə müqaisədə xeyli dərəcədə yüngül cəza nəzərdə tutulması bu misallarda qabarıq şəkildə öz əksini tapır.

Eyni nəticəli əməlin qəsdən, yaxud ehtiyatsızlıq üzündən törədilməsinə görə fərqli cəzalar müəyyən edilməli olması barədə cinayət qanunvericiliyi ilə müəyyən edilən prinsiplər yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı sağlamlığa az ağır zərər vurulması hallarında nədənsə öz əhəmiyyətini itirir. Yəni ehtiyatsızlıqdan törədilən başqa əməllərə nisbətən yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı cinayət əməlləri üçün qanunla daha ağır məsuliyyət müəyyən edilmişdir.

CM-nin Xüsusi Hissəsinin maddələri nəzərdən keçirilərkən məlum olur ki, Məcəllənin 12 maddəsində (131.1, 222.1, 225.1, 262.1, 263.1, 263-1.1, 265.1, 266.1, 267.1, 268.1, 350.1, 351.1-ci maddələr) ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər dəyməsi ilə əlaqədar məsuliyyətdən bəhs edilir. Bu maddələrin də 8-i (262.1, 263.1, 263-1.1, 265.1, 266.1, 267.1, 268.1, 351.1-ci maddələr) yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması üstündə məsuliyyətlə əlaqədardır.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması ilə bağlı əməllər də ehtiyatsızlıqdan törədilən əməllər kateqoriyasına aid edilsə də cinayət qanunvericiliyində həmin əməllərə görə ehtiyatsızlıqdan törədilən başqa əməllərlə müqaisədə kəskin sürətdə fərqlənən daha ağır cəzalar müəyyən edilmişdir. Bunun bariz nümunəsini CM-nin 131.1 və 263-1.1-ci maddələrinin müqayisə edərkən görmək olar.

Bu məsələ uzun illər ərzində hüquq nəzəriyyəçiləri və qanunu tətbiq edən istintaq-məhkəmə orqanlarının işçiləri arasında müzakirə və mübahisə predmeti olsa da eyni nəticəli əməl üçün müxtəlif maddələrdə ağırlığına görə biri digərindən bəzən 5 dəfə ağır olan cəza nəzərdə tutulmasına ağlabatan izahat alınmamışdır. Yalnız belə bir məlum həqiqət vurğulanır ki, yol-nəqliyyat hadisələrinin sayı ildən-ilə artır. Hesab edilir ki, yol-nəqliyyat hadisələrinin baş verməsinin qarşısını almaq, heç olmazsa onların sayını azaltmaq məqsədilə dövlət belə vasitələrə əl atmalı olur.

Məhkəmə statistikasını göstərir ki, doğurdan da hər il məhkəmələrdə CM-nin 263.1 və 261-1.1-ci maddələri ilə baxılan işlər ümumi baxılan işlərin sayı ilə müqayisədə kifayət qədər böyük xüsusi çəkiyə malikdir. Ölümlə, yaxud zərərçəkmişin sağlamlığına müxtəlif dərəcəli zərər vurma ilə nəticələnən yol-nəqliyyat hadisələrinin sayı ildən-ilə azalmağa əvəzinə artır.

Bizim fikrimizcə, hər hansı kateqoriyadan olan cinayət əməllərinin sayının artması, yaxud azalması CM-nin 4-9-cu maddələri ilə müəyyən edilən məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsiplərinə təsir etməməlidir. Haqqında söhbət açdığımız məsələyə münasibətdə bu o deməkdir ki, zərərçəkmişin səhhətinə hansı alət və vasitə ilə yetirilməsindən asılı olmayaraq eyni nəticə üçün kəskin fərqli cəzalar müəyyən edilməsi təqdir olunmamalıdır. Həm də eyni nəticəli əməlin qəsdən, yaxud ehtiyatsızlıqdan törədilməsi hallarında qəsdən törədilən əməl üçün qanunla mütləq daha ağır cəza nəzərdə tutulması prinsipinə əməl edilməlidir. Çünki qeyd olunanlar cinayət qanunvericiliyinin təməl prinsiplərindəndir və bu prinsipin pozulması arzu olunmaz nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma ilə nəticələnən əməllərə görə cəzaların sərtləşdirilməsinin bu növ hadisələrin aradan qaldırılması, yaxud sayının azaldılmasına xidmət etməsi barədəki fikirlərlə də razılaşmaq olmaz. Belə ki, əvvəla, statistika göstərir ki, son illərdə Respublikamızda yol-nəqliyyat qəzaları zamanı zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurma halları üçün cinayət məsuliyyəti ağırlaşdırılsa da, bu hal həmin növ hadisələrin kökünün kəsilməsinə, yaxud sayının azaldılmasına yol açmamışdır. Tarixi təcrübə göstərir ki, bu üsulla yol-nəqliyyat hadisələrinin sayının azaldılması mümkün də deyildir. Çünki bu faktdır ki, ölkədə həm əhali, həm də nəqliyyat vasitələrinin sayı ildən-ilə artır. Belə vəziyyətdə indi cinayət hadisəsi kimi qiymətləndirilən yol-nəqliyyat hadisələrsiz çətin ki, keçinək. Fikrimizcə texnika əsrində, avtomobil əsrində cəzanı ağırlaşdırmaq yolu ilə belə hadisələrin sayının azalmasına nail olmaq mümkün deyildir. Yol-nəqliyyat hadisələrinin sayının azaldılması üçün görünür başqa üsullardan, məsələn yol-nəqliyyat strukturlarının təkmilləşdirilməsi və optimallaşdırılması, sürücülərin və piyadaların maarifləndirilməsi və bunlara bənzər üsullardan istifadə etmək daha çox fayda verərdi.

Ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulmasına görə cəza müəyyən edilməsi ilə bağlı bir məqama da diqqəti cəlb etmək istəyirik. 2000-ci ildən qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi əvvəlki cinayət qanunvericiliyi ilə (1960-cı Cinayət Məcəlləsi) müqayisə edilərkən məlum olur ki, hazırki cinayət qanunvericiliyi ilə bir çox cinayət əməllərinə görə cəzalar yüngülləşdirildiyi halda ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulması cinayətləri üçün cəza ağırlaşdırılmışdır. Belə ki, əvvəlki cinayət qanunvericiliyində ehtiyatsızlıqdan bədənə az ağır xəsarət yetirməyə görə ən çoxu 6 ayadək müddətə islah işləri cəzası nəzərdə tutulduğu halda, hazırki Cinayət Məcəlləsi ilə bu əməl üçün 6 ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir. Nəhayət, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına zərər vurma ilə əlaqədar qanundakı bir qüsura da diqqət yetirməliyik. CM-nin hərbi cinayətlər əleyhinə olan fəslinin 350.1-ci maddəsində silahla, hərbi sursatla ... davranış qaydalarının pozma ilə əlaqədar zərərçəkmişin sağlamlığına zərər vurma üstündə məsuliyyətdən danışılır.

Məlumdur ki, sağlamlığa vurulan zərər ağırlıq dərəcəsindən asılı olaraq fərqləndirilir (Yüngül, az ağır, ağır). Həmin maddənin mətnində əməl nəticəsində sağlamlığa vurulan zərərin dərəcəsi göstərilməmişdir. Belə çıxır ki, maddədə göstərilən əməl nəticəsində zərərçəkmişin sağlamlığına nəinki az ağır, və ya ağır, hətta yüngül dərəcəli zərər dəyməsi hallarında da təqsirkar cinayət məsuliyyətinə alına bilər. Halbuki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına yüngül zərər dəyməsi heç bir halda cinayət məsuliyyəti yarada bilməz.

AR CM-nin 350-ci maddəsinin dispozisiyaları RF CM-nin 349-cu maddəsinin dispozisiyalarının hərfbəhərf tərcüməsidir. Hər iki maddə nəzərdən keçirilərkən aydın oldu ki, burada sadəcə olaraq tərcümə zamanı səhvə yol verilmişdir. Yəni tərcümə zamanı CM-nin 350.1-ci maddəsinin dispozisiyasındakı "ağır" sözü ya çıxarılmış, ya da unudulmuşdur. RF CM-də zərərçəkmişin həmin əməllərə görə yalnız ağır xəsarət alması cinayət məsuliyyəti yaradır. Qanundakı bu qüsurun tezliklə aradan qaldırılmaması hərbi qulluqçuların əsassız cinayət məsuliyyətinə alınmasına səbəb ola bilər. Bura qədər qeyd etdiklərimiz zərərçəkmişin sağlamlığına ehtiyatsızlıqdan az ağır zərər vurma cinayətlərinə görə cəza müəyyən edən normaların anlaşılmaqlığı, bir sıra hallarda isə hətta məntiqsizliyi ilə əlaqədar idi. Məsələn burasındadır ki, təsnifatına görə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər üçün cinayət qanunvericiliyində müəyyən edilən humanist normalar da istintaq-məhkəmə təcrübəsində ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurma hallarında tətbiq edilmir, əslində həmin normaların mövcudluğuna etinasızlıq göstərilir.

Belə ki, AR CM-nin 73-cü maddəsinə əsasən ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışdıqda və ona dəymiş ziyanı ödədikdə və ya vurulmuş zərəri aradan qaldırdıqda cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Qanunun bu norması nəinki ehtiyatsızlıqdan, hətta qəsdən törədilən cinayət hadisələrinə də aiddir. 73-cü maddənin tətbiq edilməsi üçün əsas əməl törədilən cinayət hadisəsinin qanunla böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər sırasına aid edilməsi, yəni konkret cinayət hadisəsi üçün qanunda 2 ildən çox olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmasıdır.

Zərərçəkmişin sağlamlığına ehtiyatsızlıqdan az ağır zərər vurulması ilə bağlı əməl üçün CM-nin 263.1-ci maddəsində ən çoxu 2 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulur. Yəni bu maddə ilə nəzərdə tutulan əməl böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər sırasına aiddir. Deməli CM-nin 73-cü maddəsinə görə CM-nin 263.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan yol-nəqliyyat hadisəsi törətmiş şəxs zərərçəkmişlə barışdıqda və ona dəymiş ziyanı aradan qaldırıqda cinayət məsuliyyətindən azad edilməklə haqqındakı cinayət işinin icraatına xitam verilə bilər. CM-nin 73-cü maddəsinin mahiyyətindən görünür ki, zərərçəkmişlə barışqıla əlaqədar işin icraatına xitam verilməsi nəinki işə məhkəmədə baxılma mərhələsində, həm də işin ibtidai araşdırma mərhələsində də həyata keçirilə bilər.

Araşdırmalar göstərir ki, həm ibtidai araşdırma orqanları, həm də məhkəmələr yol-nəqliyyat hadisələrinin araşdırılması ilə bağlı icraat zamanı əsaslar olduqda qanunun həmin normalarını tətbiq etməkdən yayınırlar. Həm də bu zaman nəinki öz qərarlarını əsaslandırmırlar, hətta müraciəti müzakirə etməkdən imtina edirlər. Belə hərəkətləri isə qanun pozuntusundan başqa cür adlandırmaq mümkün deyil.

Yazının hazırlanması zamanı bir neçə hakimdən yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı işlərə baxılarkən zərərçəkmişlə barışıq əldə edilməsi hallarında nə üçün CM-nin 73-cü maddəsinin tətbiq edilməməsinin səbəbini soruşduqda, onlar belə prosessual sənəd qəbul edilməsini yuxarı instansiya məhkəmələrinin təqdir etməyəcəkləri, yəni xətm qərarını ləğv edəcəkləri ilə izah etdilər. Qəribədir, görəsən qanunun tələblərinə uyğun qəbul edilən qərar hansı əsasla yuxarı instansiya məhkəmələri tərəfindən ləğv oluna bilər?

Ehtiyatsızlıqdan baş verə biləcək hadisələrdən heç kəs sığortalanmamışdır. Hər kəs, hətta professional sürücülər də konkret situasiyalarda zərərçəkmişə xəsarət yetirilməsi ilə bağlı yol-nəqliyyat hadisəsi törədə bilər. Təsəvvür edək ki, cavan bir elmi işçi, yaxud tələbə avtomobili idarə edərkən cüzi ehtiyatsızlıq səbəbindən zərərçəkmişin az ağır xəsarət alması, məsələn ayağının baş barmağının sınması ilə nəticələnən əməl törətmişdir. Bundan sonra o, zərərçəkmişə xəstəxanaya aparmış, ona sağlması ilə bağlı maddi kömək göstərmiş, nəhayət onunla barışıq əldə etmişdir. Belə hallarda nə üçün ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törədən şəxs CM-nin 73-cü maddəsi tətbiq olunmaqla cinayət məsuliyyətindən azad olunmamalıdır? Nəzərə almaq lazımdır ki, işə xitam veriləcəyi təqdirdə belə hadisə törətmiş tələbə əslində yalnız azadlıqdan məhrumetmə cəzasına məhkum edilməlidir. Ona islah işləri cəzası təyin edilə bilməz, çünki CM-nin 49-cu maddəsinə görə islah işləri cəzası yalnız işləyən şəxslərə tətbiq olunur. Tələbənin cərimə edilməsi də əslində mümkün deyil, ona görə ki, CM-nin 263.1-ci hissəsində nə az, nə çox 5000 manatdan 7000 manatadək cərimə cəzası nəzərdə tutulur. (Müqayisə üçün qeyd edək ki, şəxs ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişə az ağır dərəcəli xəsarəti nəqliyyat vasitəsi ilə deyil, başqa alət ilə yetirmiş olsaydı CM-nin 131.1-ci maddəsi ilə ona təyin olunan cərimənin məbləği 300 manatdan yuxarı ola bilməzdi). Deməli ən optimal variant tələbəyə azadlıqdan məhrumetmə etmə cəzası verilməsidir. Bu isə təsadüfən cüzi xəyata yol vermiş şəxsin ümüd və arzularının puç olmasına gətirib çıxara bilər.

Belə hadisələr üstündə vətəndaşlara azadlıqdan məhrumetmə cəzası verilməsində dövlət maraqlı deyildir. İstintaq-məhkəmə orqanlarının qanunun tələblərini düzgün tətbiq etməmələri səbəbindən məhkumluq "qazanan" şəxs həyatda irəliləmək, öz yerini tapmaq imkanından məhrum olur. Nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, məhkumun cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanılması da dövlətin heç də az olmayan xərcləri hesabına başa gəlir.

Ona görə də hesab edirik ki, həm ibtidai araşdırma orqanları, həm də məhkəmələr bu kateqoriyadan olan işlər üzrə qanunu əsaslar olduqda CM-nin 73-cü maddəsi ilə müəyyən olunan normaları tətbiq etməkdən çəkinməməlidirlər.

Haqqında söhbət açdığımız əməllə bağlı qüvvədə olan qanun normalarında və istintaq-məhkəmə təcrübəsində anlaşılmazlıqlar olduğunu qeyd etdikdən sonra hesab edirik ki, yazının başlığında qoyulan suala cavab vermək vaxtı çatmışdır. Doğurdan da ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulması cinayət məsuliyyətinə səbəb olmalıdırmı?

Yazı müəllifinin fikrincə belə əməllərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən etməyə ehtiyac yoxdur.

Sözsüz bu fikirlə razılaşmayanlar da az deyildir. Onlar öz etirazlarının argumenti kimi insanların sağlamlığına zərər dəyməsi ilə nəticələnən hadisələrin, xüsusilə də yol-nəqliyyat hadisələrinin çoxluğunu əsas gətirməklə bu əməllərin dekriminallaşdırılmasının əhali tərəfindən birmənalı qarşılanmamasında israr edə bilirlər.

Gözlənilən etirazlarla bağlı öz mövqeyimizi əsaslandırmaq məqsədilə əvvəlcə tarixə ekskurs etmək istəyirik. Respublikamızın 1960-cı il Cinayət Məcəlləsində döymə, üsulundan asılı olmayaraq böhtan və təhqir üstündə də cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulurdu. 2000-ci ildə qəbul edilmiş yeni Cinayət Məcəlləsi ilə kütləvi informasiya vasitələrində yayılma ilə əlaqədar olmayan böhtan və təhqir kimi əməllər dekriminallaşdırıldı. Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 29 iyul tarixli Qanunu ilə isə döymə, yəni CM-nin 132-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməl də dekriminallaşdırılaraq bu hərəkətlər inzibati xətalər sırasına aid edildi. Cinayət qanunvericiliyindəki bu dəyişikliklər cəmiyyət tərəfindən təbii qarşılandı, yəni cəmiyyət içərisində hər hansı silkələnməyə gətirib çıxarmadı. (Hərçənd bizim fikirimizcə kütləvi informasiya vasitələrində yayılma ilə bağlı olmayan təhqir və böhtanla bağlı əməllər üstündə inzibati məsuliyyət müəyyən edilməsi məntiqi və məqsədə müvafiq olardı. Çünki hazırda həmin əməlləri törədən vətəndaşlar qüvvədə olan nə cinayət, nə də inzibati qanunvericiliklə heç bir halda məsuliyyətə cəlb edilə bilməzlər).

Təhqir, böhtan və döymə kimi əməllər təqsirkar tərəfindən qəsdən törədildiyi halda, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş az ağır zərər vurma kimi əməllər adından göründüyü kimi ehtiyatsızlıqdan, yəni hadisə törədənin iradəsindən asılı olmayaraq, bir çox hallarda açıq-aşkar təsadüf nəticəsində baş verir. Deməli əslində mahiyyət etibarilə ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş az ağır dərəcəli xəsarət yetirilməsi, ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə görə qəsdən törədilən təhqir, böhtan və döymə kimi əməllərdən ağır hesab edilə bilməz. Axırınıc əməllər üçün cinayət məsuliyyətinin aradan qaldırılması cəmiyyət tərəfindən təbii qarşılanıbsa, ümüd etmək olar ki, ehtiyatsızlıqdan az ağır xəsarət yetirməyə görə əməllərin dekriminallaşdırılması da problem yaratmayacaq.

Digər tərəfdən biz bilirik ki, başqa postsovet ölkələrində olduğu kimi, Respublikamızın Cinayət Məcəlləsi qəbul edilərkən RF Cinayət Məcəlləsindən baza kimi istifadə edilmişdir. Ehtiyatsızlıqdan törədilən və sağlamlığa az ağır zərər vurma ilə nəticələnən əməllər üçün cinayət məsuliyyəti müəyyən edən normalar Rusiya qanunvericiliyində də olmuş və yəqin ki, başqa ölkələrin qanunvericiliyinə də elə oradan keçmişdir. Lakin Rusiya Federasiyasının 2003-cü il 8 dekabr tarixli Qanunu ilə Məcəlləyə dəyişikliklər edilərkən ehtiyatsızlıq üzündən sağlamlığa az ağır zərər vurmaqla əlaqədar bütün normalar cinayət qanunvericiliyindən xaric edilmişdir. Hazırda qüvvədə olan RF Cinayət Məcəlləsinin heç bir maddəsində ehtiyatsızlıqdan törədilən əməllərin zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurmaya səbəb olması üçün məsuliyyət nəzərdə tutulmur. Bu, yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar əməllərə də aiddir. Yəni RF CM-də yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulmasının zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər dəyməsinə səbəb olması cinayət məsuliyyəti yaratmır.

Mənbə kimi götürülən RF Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq AR Cinayət Məcəlləsində bu məsələ ilə bağlı normalar nəinki qanunvericilikdən çıxarılmamış, əksinə son illərdə qanuna edilən dəyişikliklərlə bu xarakterli əməllərlə cəzalar daha da ağırlaşdırılmışdır. Bu yazı başlandıqdan sonra məlum oldu ki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər dəyməsi hallarında cinayət məsuliyyətinin sərtləşdirilməsi istiqamətində 20 oktyabr 2015-ci ildə daha bir Qanun qəbul edilmişdir. Doğrudur, postsovet ölkələrinin bir çoxunda sağlamlığa az ağır zərər dəyməsi ilə nəticələnən yol-nəqliyyat hadisələrinə görə cinayət məsuliyyəti indi də mövcuddur. Lakin, həmin ölkələrin heç birində belə əməllər üçün bizim CM-də olduğu qədər sərt cəzalar müəyyən edilməmişdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı əlavə cəza qismində nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etmə cəzasının mütləq tətbiq edilməli olmasına həmin ölkələrin Cinayət Məcəllələrinin heç birində təsadüf edilmədi. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, AR CM-nin yol-nəqliyyat hadisələrindən bəhs edən on dörd maddəsində 2 ildən 5 ilədək müddətə nəqliyyat vasitələrinin idarə etmək hüququndan məhrum edilməsi qismində əlavə cəza nəzərdə tutulur və bunların hamısı da imperativ xarakter daşıyır.

Qeyd edildiyi kimi son illərdə AR Milli Məclisinin Cinayət Məcəlləsinə etdiyi dəyişikliklərlə yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı əməllərə görə cinayət tərkiblərinin dairəsi genişləndirilmiş, yaxud bu əməllərə görə cəzalar ağırlaşdırılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi haqqında 2015-ci il 20 oktyabr tarixli Qanunla CM-nin 263.1.2-ci maddəsi yeni redaksiyada verilməklə "ağır" sözünün qarşısında "az ağır" sözü də artırılmışdır. Eyni zamanda Qanuna ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitələrinin istismara verilməsi qaydalarının pozulmasına görə məsuliyyətdən bəhs edən yeni, 265-1-ci maddə əlavə edilmişdir. Yeni qanun normaları 01 dekabr 2015-ci ildən qüvvəyə minmişdir.

Cinayət qanunvericiliyinə edilən dəyişikliyə görə bundan sonra məsələn, nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən yol hərəkəti və ya nəqliyyatın istismarı qaydalarının pozulması zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər yetirdiyi hallarda təqsirkar 4 ilədək müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum olunmaqla 4 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum oluna bilər. Nəzərə alsaq ki, ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə üstündə CM-nin 124-cü maddəsi ilə qanunla ən çoxu 3 ilədək, ölümlə nəticələnən yol-nəqliyyat hadisəsi üstündə 2 ildən 6 ilədək (CM-nin 263.2-ci maddəsi) müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur, ehtiyatsızlıqdan törədilən və zərərçəkmişin sağlamlığına yalnız az ağır zərər vurma ilə nəticələnən əmələ görə hansı səbəbdən 4 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmasının məntiqini tapmaq çətindir.

Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, CM-nin 263-1-cü maddəsində nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən yol-hərəkəti və nəqliyyatın istismarı qaydalarının pozulması ağırlaşdırıcı tövsifediciləşdirici əlamət kimi verilmişdir. Başqa ölkələrin cinayət qanunvericiliyində isə belə normaya təsadüf etmədik.

Sadalanarlardan belə nəticə çıxarmaq olar ki, cinayət qanunvericiliyində ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər yetirilməsi ilə bağlı əməllərə görə məsuliyyət ildən-ilə sərtləşdirilir və bu proses davam etməkdədir. Belə tendensiyanın mövcud olduğu indiki şəraitdə ehtiyatsızlıqdan az ağır zərər vurma ilə əlaqədar əməllərin dekriminallaşdırılması ilə əlaqədar təkliflərin müsbət qarşılacağına ümid azdır.

Bununla yanaşı yuxarıda şərh edilənlərdən aydın olur ki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərər vurulması ilə əlaqədar cinayət qanunvericiliyində həddən artıq uyğunsuzluqlar, anlaşılmaqlar və ziddiyyətlər vardır. Həmin normaların bundan sonra da indi mövcud olan məzmununda saxlanması ədalət mühakiməsinin məqsədlərinə ziddir. Haqqında söhbət gedən əməlin dekriminalizasiyası baş tutmasa da qanunda müvafiq düzəlişlər etməklə onların nisbətən ağırsız tətbiqinə nail olmaq olar.

Hüquqşünasların bu məsələyə münasibəti bizim üçün maraqlı olardı.